

ISHCHI KUCHI VA BANDLIK

Ilmiy rahbar: To'ychiyeva Nodira

Qo'ldoshzoda Basher

O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ishchi kuchi, talab va taklif tushunchalari haqida yoritib berilgan. Shuningdek talab va taklifni ishchi kuchiga o'zaro bog'liqligi yozilgan.*

Kalit so'zlar: *Ishchi kuchi, talab tushunchasi, taklif tushunchasi, bozor iqtisodiyoti, bandlikni ta'minlash, mehnat resurslari, bandlik va kambag'allik*

KIRISH

Iqtisodiyotning barcha sohalarida, shuningdek, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishning hamma fazalarida ishchi kuchi eng faol omil hisoblanadi. Chunki boshqa hamma omillar ishchi kuchi yordamida harakatga keltiriladi, ularning qiymatlari saqlab qolinib, yangi mahsulotga o'tkaziladi, yangi qiymat shu ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonida yangi mahsulot ishchi kuchi tomonidan yaratiladi.

Shuning uchun mamlakat miqyosida yalpi ishchi kuchining mazmunini, tarkibini, ishchi kuchi bozorini o'rganish muhim ahamiyatga egadir. Bob ishlab chiqarishning shaxsiy omili va jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi bo'lgan ishchi kuchini takror hosil qilish hamda uning xususiyatlari bilan bog'liq muammolarni bayon qilish bilan boshlanadi. Ishchi kuchi bozori va ishsizlik muammolarini batafsil qarab chiqiladi. Shuningdek, ishsizlikning turlari va uning darajasini aniqlash usullari, ishsizlarni ijtimoiy himoyalash kabi masalalarga ham e'tibor qaratiladi

ASOSIY QISM

Jamiyatning yalpi milliy mahsuloti hisobiga ishlab chiqarishning moddiy ashyoviy omillarigina emas, balki shaxsiy omili – ishchi kuchi, jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi ham takror hosil etiladi va sifat jihatdan ancha yuqori darajada takror yuzaga chiqariladi. Ishchi kuchi resurslarining soni va sifati mamlakat aholisining soni hamda jinsi va yoshi jihatidagi tarkibi bilan belgilanadi. Bular esa o'z navbatida aholining tabiiy harakatlanishiga bog'liq bo'ladi. Ishchi kuchini takror hosil qilish va uning xususiyatlari Jamiyatda amalga oshirilayotgan har qanday ishlab chiqarish jarayoni ijtimoiy ishlab chiqarish hisoblanadi. Chunki, unda ishtirok etayotgan barcha ishlab chiqarish omillari – mehnat predmetlari, mehnat qurollari, ishchi kuchi hamda ishlab chiqarishning boshqa sharoitlari o'z tavsifiga ko'ra ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Masalan, bir tomondan, ishlab chiqarish jarayonida qo'llanilayotgan stanok – bu o'tgan davrlar davomida yig'ilib kelayotgan ko'plab insonlar buyumlashgan mehnati hamda uni yaratishda bevosita ishtirok etgan ko'plab kishilar jonli mehnatining natijasidir. Boshqa tomondan esa, ushbu stanok vositasida yaratilayotgan mahsulot ham aniq bir kishining emas, balki bir-birlari bilan ishlab chiqarish aloqalari orqali bog'langan kishilar guruhi mehnatining natijasidir. Shuningdek,

mazkur mahsulotning bozor sharoitida hali noma'lum bo'lgan iste'molchi uchun ishlab chiqarilishining o'zi ham mazkur jarayonning ijtimoiy tavsifini namoyon etadi. Demak, yuqoridagilardan kelib chiqqan holda ta'kidlash mumkinki, mehnat taqsimoti va kooperatsiyasi, ixtisoslashuv, fan-texnika taraqqiyotining kuchayishi kabi jihatlar ishlab chiqarishning ijtimoiy tavsifini kuchaytiradi. Ijtimoiy ishlab chiqarish sharoitida uning omillariga ham xuddi shunday nuqtai nazardan yondashish zarurati paydo bo'ladi.³³

Ijtimoiy ishlab chiqarish jarayonida yalpi ishchi kuchi muhim va yetakchi omillardan hisoblanadi. Yalpi ishchi kuchi – bu jamiyat yoki alohida olingan mamlakat miqyosida qiymat va iste'mol qiymatlarini yaratishda ishtirok etuvchi bir-biri bilan chambarchas bog'liq holda faoliyat qiluvchi ishchi kuchlarining umumlashtirilgan majmui. Yalpi ishchi kuchining takror hosil qilinishi jarayonlarini o'rganish muhim bo'lib, bunda eng avvalo ishchi kuchining o'ziga to'xtalish maqsadga muvofiqdir.

Ishchi kuchi – bu insonning mehnatga bo'lgan aqliy va jismoniy qobiliyatlarining yig'indisi bo'lib, jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchi hisoblanadi. Takror ishlab chiqarish jarayonida faqatgina ishlab chiqarishning moddiy-ashyoviy omillarigina emas, balki shaxsiy omili, ya'ni ishchi kuchi ham takror ishlab chiqariladi.

Ishchi kuchini takror hosil qilish jarayonini tadqiq etish uning miqdoriy va sifat jihatlarini ajratishni taqozo etadi. Ishchi kuchining miqdori mamlakat aholisining mehnatga layoqatli bo'lgan qismi orqali ifodalanib, u ishchi kuchi resurslari deb ham ataladi. Insonning ishchi kuchi resurslari tarkibiga kiritilishining asosiy mezon bo'lib uning yoshi va mehnatga bo'lgan qobiliyati hisoblanadi. Odatda ishchi kuchi resurslari tarkibiga 16 yoshdan 60 yoshgacha bo'lgan erkaklar, 16 yoshdan 55 yoshgacha bo'lgan ayollar kiritiladi. Lekin ijtimoiy ishlab chiqarish va boshqa cohalarda band bo'lgan pensionerlar ham ishlashi mumkin.

Bozor munosabatlariga o'tish davrida davlatning ijtimoiy siyosati faqat jamiyat a'zolarining manfaatlarini ishonchli ravishda himoya qilishdangina iborat bo'lmasdan, balki mavjud ishchi kuchlarining ish bilan bandligini ta'minlashni ham o'z ichiga oladi. Ayniqsa, aholining o'sishi yuqori sur'atlar bilan borayotgan va o'ziga xos aholi tarkibiga ega bo'lgan respublikamizda ishchi kuchining ish bilan bandlik masalasi eng muhim muammolardan biri hisoblanadi. Mamlakatimizdagi iqtisodiy islohotlar jarayonida ushbu masalani hal etish uchun bir qator tadbirlarni amalga oshirish rejalashtirilgan.³⁴

Birinchi, keng faoliyat turlari, shuningdek yakka tartibdagi tadbirkorlikni kengaytirish uchun sharoit yaratish. Birinchi navbatda qishloq xo'jalik xomashyosini qayta ishlash, xalq iste'mol mollarini, mahalliy xom ashyodan qurilish materiallari tayyorlovchi xususiy kichik korxonalarini faol rivojlantirishni rag'batlantirish.

³³ «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Toshkent: «O'qtuvchi»-2001 yil. Abdurahmonov Q.H., Bozorov N., Volgin N va boshqalar.

³⁴ «Bozor iqtisodiyoti asoslari». Toshkent: «Fan»-1999 yil. Usmonov S.N., Dodoboev

Ikkinchidan, xizmat sohasini rivojlantirish, aholiga ko'rsatiladigan ijtimoiy-maishiy xizmat va qurilish bo'yicha xizmat turlarini yanada kengaytirish. Bunda ham qishloq joylarda xizmat sohasini rivojlantirishga ustunlik beriladi.

Uchinchidan, qishloqda keng tarmoqli ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini yaratib, shu orqali yangi ish joylarini ochish, yangi ishlab chiqarishlarni vujudga keltirish.

Bu vazifalarni amalga oshirish uchun respublikamizda qishloq ijtimoiy infratuzilmasini rivojlantirish dasturlarini amalga oshirish bo'yicha ishlar uzluksiz davom ettirilmoqda.

To'rtinchidan, ishdan bo'shagan xodimlarni qayta tayyorlash va qayta o'qitishni tashkil etishni tubdan o'zgartirish. Bunda ishdan bo'shayotgan va ixtisosi bo'lmagan shaxslarga qisqa davrda, bozor iqtisodiyotiga hamda iqtisodiyotning o'zgarib borayotgan tuzilishiga muvofiq keluvchi kasbkorni o'rgatishga e'tibor qaratish. Shu maqsadda maxsus maslahat va o'quv markazlari, biznes maktablarning keng tarmog'ini yanada rivojlantirish ko'zda tutiladi.

XULOSA

Xulosa shuki ishchi kuchining sifati uning tarkibining zamon talablari jihatidan ijtimoiy ishlab chiqarish ehtiyojlariga muvofiqligi darajasini namoyon etadi. Ishchi kuchining sifati uning ma'lumot, kasbiy tayyorgarlik, malaka, ish tajribasi darajalari kabi ko'rsatkichlar orqali ifodalanadi. Fan-texnika taraqqiyotining jadallashib borishi bilan ishchi kuchining sifatiga bo'lgan talab ham ortib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Iqtisodiyot nazariyasi. o'quv qo'llanma. Toshkent-2007 Sh.Sh.Shodmonov
2. «Bozor iqtisodiyoti asoslari» . Toshkent: «Fan»-1999 yil. Usmonov S.N., Dodoboev
3. «Bozor iqtisodiyoti asoslari». Toshkent: «Mehnat»-1997 yil. Abdullaev Yo.
4. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Toshkent: «O'qtuvchi»-2001 yil. Abdurahmonov Q.H., Bozorov N., Volgin N va boshqalar.
5. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi» Toshkent-2004 yil. Shodmonov Sh. va boshqa Abdurahmonov. Q., Holmo'minov Sh.R.
6. Iqtisodiyot nazariyasi, T., 2003; Tojiboyeva D., Iqgisodiyot nazariyasi, T., 2003. Ahmadjon O'lmasov, Muxtor Rasulov.